

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ЕКОЛОГІЇ
КАФЕДРА ЛІСОВОГО ТА САДОВО-ПАРКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ГАРБАРЧУК ЮРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 639.1.05

**СТАН ПОПУЛЯЦІЇ ХИЖИХ ЗВІРІВ ТА ОСОБЛИВОСТІ
РЕГУЛЮВАННЯ ЇХ ЧИСЕЛЬНОСТІ В
БЛОКОРОВИЦЬКОМУ НАДЛІСНИЦТВІ**

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 205 – ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО

ПОДАЄТЬСЯ НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Юрій ГАРБАРЧУК**

Керівник роботи:

Бездітко Людмила Володимирівна

к. в. наук, доцент

Житомир - 2026

Висновок кафедри

за результатами попереднього захисту:

Протокол засідання кафедри лісового та садово-паркового господарства
№ 15 від « 29 » травня 2026 р.

Завідувач кафедри

_____ Сірук Юрій Вікторович

« 29 » травня 2026 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **Гарбарчук Юрій Миколайович** захистив
кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

АНОТАЦІЯ

ГАРБАРЧУК Ю.М. : «Стан популяцій хижих звірів та особливості регулювання їх чисельності в Білокоровицькому надлісництві». – Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 205 – Лісове господарство. – Поліський національний університет, Житомир, 2026.

У кваліфікаційній роботі проведено аналіз сучасного стану популяцій хижих тварин у межах Білокоровицького надлісництва. Найчисельнішим представником хижої фауни є лисиця звичайна. На досліджуваній території мешкають вовк, борсук, єнотовидний собака, лісова куниця та лісовий тхір.

Заборона регулювання чисельності хижих ссавців у надлісництві призвела до зростання чисельності лисиці: у 2024 році на 37,2 % порівняно з 2023 роком, а у 2025 році – ще на 20,5 % відносно попереднього року. Основним резервуаром і поширювачем сказу серед хижих тварин є лисиця. За результатами спостережень упродовж 2023–2025 років на її частку припадало 80,4 % усіх зареєстрованих випадків захворювання. Частка вовка та єнотовидного собаки становила по 6,5 %, борсука – 4,4 %, а куниці – 2,2 %. Для профілактики сказу на території надлісництва щороку здійснюють пероральну вакцинацію основних видів хижих тварин. На території угідь розкладають спеціальні приманки, що містять вакцинний препарат.

Регулювання чисельності хижих тварин розглядається як винятковий захід управління популяціями та застосовується лише при збільшенні чисельності хижаків.

Ключові слова: хижі тварини, лисиця звичайна, вовк, популяція, регулювання чисельності.

ANNOTATION

GARBARCHUK Y.M.: «The state of predatory animal populations and the peculiarities of regulating their numbers in the Bilokorovytskyi superforestry district». – Qualification work for the bachelor degree in specialty 205 - Forestry. – Polissia National University, Zhytomyr, 2026.

The qualification work analyzes the current state of predatory animal populations within the Bilokorovytskyi Forest District. The most numerous representative of the predatory fauna is the red fox. The wolf, badger, raccoon dog, forest marten and forest ferret live in the studied territory.

The ban on regulating the number of predatory mammals in the forest reserve led to an increase in the number of foxes: in 2024 by 37.2% compared to 2023, and in 2025 by another 20.5% compared to the previous year. The main reservoir and spreader of rabies among predatory animals is the fox. According to the results of observations during 2023–2025, it accounted for 80.4% of all registered cases of the disease. The share of the wolf and raccoon dog was 6.5% each, the badger - 4.4%, and the marten - 2.2%. To prevent rabies in the forest reserve territory, oral vaccination of the main species of predatory animals is carried out annually. Special baits containing the vaccine are placed on the territory of the lands.

Regulation of the number of predators is considered an exceptional population management measure and is applied only when the number of predators increases.

Key words: predatory animals, red fox, wolf, population, population regulation.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОПУЛЯЦІЇ ХИЖИХ ЗВІРІВ	9
РОЗДІЛ II. ХАРАКТЕРИСТИКА НАДЛІСНИЦТВА, ПРИРОДНІ УМОВИ І МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ	15
РОЗДІЛ III. СУЧАСНИЙ СТАН ПОПУЛЯЦІЇ ХИЖИХ ЗВІРІВ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ЇХ ЧИСЕЛЬНОСТІ У БІЛОКОРОВИЦЬКОМУ НАДЛІСНИЦТВІ	22
ВИСНОВКИ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	32
ДОДАТКИ	37

ВСТУП

Актуальність теми. Хижі звірі є важливим компонентом лісових екосистем, оскільки виконують ключову роль у підтриманні природної рівноваги, регулюванні чисельності інших видів тварин та збереженні біорізноманіття. Стан їх популяцій залежить від комплексу природних і антропогенних чинників, серед яких особливе значення мають трансформація середовищ існування, зміни клімату, господарська діяльність людини, браконьєрство та зміни кормової бази. У сучасних умовах зростає необхідність постійного моніторингу чисельності хижих звірів та впровадження науково обґрунтованих підходів до управління їх популяціями.

Для Білокоровицького надлісництва проблема дослідження стану популяцій хижих звірів є особливо важливою, оскільки їх чисельність і просторове поширення безпосередньо впливають на стан мисливської фауни та ефективність ведення мисливського господарства. Водночас недостатня кількість актуальних даних щодо динаміки чисельності хижаків у межах надлісництва ускладнює процес прийняття ефективних управлінських рішень в період воєнного стану.

Метою дипломної роботи є дослідження сучасного стану популяції хижих звірів у Білокоровицькому надлісництві, аналіз особливостей їх поширення та чисельності, а також обґрунтування заходів щодо ефективного регулювання популяцій в умовах ведення мисливського господарства.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- проаналізувати природно-кліматичні та господарські умови Білокоровицького надлісництва;
- дослідити видовий склад хижих звірів на території надлісництва;
- оцінити сучасний стан та динаміку чисельності популяцій хижих звірів;

- визначити основні фактори, що впливають на чисельність і поширення хижаків;
- проаналізувати сучасні методи регулювання чисельності хижих звірів;
- розробити рекомендації щодо удосконалення заходів моніторингу, охорони та регулювання популяцій хижих тварин.

Об’єктом дослідження є популяції хижих звірів Білокоровицького надлісництва.

Предметом дослідження є стан популяцій хижих звірів, динаміка чисельності та заходи регулювання популяцій у межах мисливських угідь надлісництва.

Методи дослідження: аналітичний метод (опрацювання наукових джерел); польові зоологічні методи (для обстеження території та проведення обліку хижих звірів); метод маршрутних обліків (для визначення чисельності та поширення тварин); порівняльний метод (для аналізу змін чисельності популяцій у різні роки); статистичний, графічний та табличний методи (для обробки отриманих результатів дослідження).

Перелік наукових публікацій автора:

1. **Гарбарчук Ю.М.** Хижі звірі Білокоровицького надлісництва та регулювання їх чисельності. *Наукові читання - 2026* : матеріали наук.-практ. конф. науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів НІІ Екології та лісу (01 травня 2026 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2026. С. 96-97.

2. Бездітко Л., Маюр Ю., Лозниця А., **Гарбарчук Ю.** Оцінка впливу воєнних дій на популяції диких тварин. *«Проблеми виробництва і переробки продовольчої сировини та якості і безпечності харчових продуктів»* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (04 червня 2026 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2026. С. 142-143.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх застосування під час розроблення та реалізації заходів із контролю чисельності хижих тварин з метою охорони популяцій мисливської фауни. Матеріали дослідження можуть бути використані для зменшення ризику поширення сказу серед диких тварин, удосконалення ведення мисливського господарства, а також здійснення моніторингу стану та динаміки чисельності мисливської фауни у надлісництві.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота викладена на 37 сторінках друкованого тексту, оформлена відповідно до чинних вимог та містить 7 фотоматеріали, 4 таблиць і список використаних джерел, який включає 40 найменувань.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОПУЛЯЦІЇ ХИЖИХ ЗВІРІВ

1.1. Біологічна та екологічна характеристика хижих звірів України

На території Білокоровицького надлісництва серед хижих ссавців поширені вовк, лисиця звичайна, єнотовидний собака та рись європейська [8].

Вовк. Зовнішній вигляд вовків може суттєво відрізнятися залежно від місця їх поширення. Наприклад, канадські вовки часто мають чорне забарвлення, вовки, поширені в Україні, переважно сірі, а тварини, що мешкають у тундрі, характеризуються майже білим хутром. Довжина тіла дорослого вовка разом із хвостом може сягати близько двох метрів, а середня маса становить приблизно 43-45 кг. При цьому північні популяції зазвичай більші за південні, а окремі особини досягали ваги майже 80 кг [37].

Вовки мають добре розвинений нюх і здатні відчувати запахи на значній відстані до 1,5 км. Крім того, ці хижаки вирізняються високою витривалістю: протягом доби вони можуть долати 65-80 км, а за потреби розвивають швидкість до 55-60 км/год.

Вовк вважається одним із найбільш пристосованих і розумних хижаків. Він швидко адаптується до змін середовища, здатний аналізувати ситуацію та змінювати поведінку залежно від умов. Останніми роками спостерігається зростання його толерантності до присутності людини. Відомі випадки, коли вовки залишалися неподалік місць проведення лісогосподарських робіт, не реагуючи на шум техніки та людей. Разом із тим звір зберігає природну обережність і здатний відрізнити потенційну небезпеку.

У природних екосистемах вовк виконує важливі регуляторні функції, підтримуючи природний баланс популяцій диких тварин. Однак у мисливських господарствах його вплив часто оцінюють негативно, оскільки значна кількість

копитних тварин утримується завдяки біотехнічним заходам і підгодівлі. У таких умовах система взаємодії «хижак – жертва» значною мірою залежить від діяльності людини.

Чисельність вовка безпосередньо пов'язана з наявністю кормової бази та інтенсивністю регулювання популяції. Досвід мисливських господарств показує, що за умов значного добування чисельність вовка зменшується, тоді як недостатній контроль сприяє її зростанню.

Вовк має суттєвий вплив на популяції диких тварин. Основу його живлення становлять козулі, олені, дикі свині та зайці. Через значні потреби в їжі хижак може помітно впливати на чисельність молодняка копитних тварин [20].

Сучасні умови потребують раціонального підходу до регулювання чисельності вовка. Особливу увагу необхідно приділяти районам із розвиненим тваринництвом, де вовки завдають шкоди свійським тваринам. Водночас у малопорушених природних територіях за наявності достатньої кількості диких копитних вовк може виконувати важливі екологічні функції як санітар і регулятор природних екосистем. Повне знищення цього хижака може призвести до порушення екологічної рівноваги та поширення здичавілих собак і вовкособак, які є ще небезпечнішими для дикої природи [25, 30, 31]

Вовк є важливим елементом природних екосистем, а його існування здавна пов'язане з господарською діяльністю людини. Через це ставлення до цього хижака залишається суперечливим: частина людей вважає його небезпечним шкідником, якого необхідно знищувати, інші ж наголошують на важливій ролі вовка у підтриманні природної рівноваги.

Лисиця звичайна або руда (*Vulpes vulpes* Linnaeus, 1758) належить до ряду Хижі (*Carnivora*), родини Собачі (*Canidae*) та роду Лисиці (*Vulpes*). Це осілий аборигенний вид, широко поширений у природних і антропогенних ландшафтах помірної кліматичної зони. Лисиця заселяє агроландшафти, відкриті

та напіввідкриті території, лісові масиви, а також нерідко трапляється поблизу населених пунктів [23, 26-28, 34].

За розмірами лисиця належить до середніх хижаків. Маса дорослих особин коливається в межах 5-11 кг, а довжина тіла становить приблизно 60-90 см. Характерною ознакою виду є руде забарвлення хутра, інколи з темнішим відтінком уздовж спини. Черево може бути білим або рудуватим, подекуди з темними волосками. У південних районах ареалу забарвлення тварин менш яскраве. Тривалість життя в природних умовах зазвичай не перевищує 7–12 років, хоча окремі особини можуть доживати до 25 років. Відмінності між самцями та самками виражені незначно.

Лисиці ведуть переважно нічний та сутінковий спосіб життя. Для відпочинку й вирощування потомства вони використовують нори, які мають декілька входів і простору гніздову камеру. Крім власних нір, тварини можуть займати природні або штучні укриття: дупла повалених дерев, щілини, покинуті борсучі нори, труби та інші схованки. Земляні укриття найчастіше використовуються в період розмноження, вирощування молодняка або за несприятливих погодних умов. В інші пори року, особливо взимку, лисиці часто відпочивають у відкритих лігвах серед снігу, сухої рослинності чи чагарників.

Розміри індивідуальних ділянок у лисиці значно варіюють і зазвичай становлять 600-1000 га. Водночас площа мисливської території може істотно змінюватися залежно від кормової бази та щільності популяції здобичі. Відомі випадки переміщення окремих особин на значні відстані.

Лисиця звичайна характеризується високою екологічною пластичністю та здатністю адаптуватися до різних умов існування. Вона успішно освоює як природні, так і антропогенні ландшафти, проте перевагу надає відкритим територіям. Найвища щільність виду часто спостерігається в агроландшафтах, заболочених місцевостях та чагарникових угіддях [11].

Для виду характерна моногамія, хоча поза періодом розмноження тварини зазвичай тримаються поодиночі. Період гону припадає на середину або кінець зими. Вагітність триває приблизно 49–58 діб. У виводку може бути від 2 до 13 лисенят, найчастіше – 4-8. Вихованням молодняка займаються обидва батьки. Молочне вигодовування триває близько двох місяців, а статевої зрілості молоді тварини досягають у віці 9-11 місяців. Після розселення молоді особини можуть віддалятися від батьківської території на 2-30 км.

На чисельність популяції лисиці впливають різні природні та антропогенні фактори. Основними з них є мисливський прес, зміни в агроландшафтах, інтенсивність сільськогосподарського виробництва та стан кормової бази. Велике значення мають мишоподібні гризуни, які становлять основу живлення лисиці. У зимовий період зміни чисельності та розподілу гризунів зумовлюють відповідні зміни в розміщенні хижаків. Значний сніговий покрив також ускладнює пересування і пошук їжі, що може негативно позначатися на чисельності популяції [3].

Отже, стан популяції лисиці звичайної значною мірою залежить від кліматичних умов, доступності кормових ресурсів, структури агроландшафтів, рівня антропогенного навантаження та епізоотичної ситуації.

1.2. Значення хижих тварин у функціонуванні лісових екосистем

Хижі ссавці є важливою складовою лісових екосистем, оскільки виконують ключову роль у підтриманні природної рівноваги та забезпеченні стабільного функціонування біоценозів. Вони належать до вищих трофічних рівнів екосистеми та беруть участь у регуляції чисельності інших видів тварин, впливають на структуру популяцій, поширення хвороб і загальний стан біорізноманіття. Наявність стабільних популяцій хижих звірів свідчить про

екологічну стійкість лісових угідь та сприятливий стан природного середовища [29, 30, 36].

Однією з основних функцій хижих ссавців є природне регулювання чисельності травоядних і дрібних тварин. Вовк, рись, лисиця, куниця та інші хижаки контролюють популяції копитних, гризунів і дрібних ссавців, запобігаючи їх надмірному розмноженню. Завдяки цьому зменшується негативний вплив тварин на лісову рослинність, природне поновлення лісу та сільськогосподарські угіддя. Наприклад, надмірне збільшення чисельності копитних може призводити до пошкодження молодих лісових культур, погіршення природного відновлення деревних порід і деградації підліску. У таких умовах хижі звірі виступають природним фактором стабілізації екосистемних процесів [12].

Важливе значення хижаків проявляється також у підтриманні здорового стану популяцій тварин. Переважно вони добувають ослаблених, хворих або травмованих особин, що сприяє природному відбору та зменшенню поширення інфекційних захворювань серед диких тварин. Таким чином, хижі ссавці виконують санітарну функцію, яка має важливе значення для збереження генетично здорових популяцій мисливської фауни.

Сучасні дослідження свідчать, що хижі звірі суттєво впливають на просторову поведінку інших тварин і формування трофічних ланцюгів. Їх присутність змінює характер пересування та живлення травоядних тварин, що, у свою чергу, впливає на стан рослинного покриву, структуру лісових насаджень і рівень біорізноманіття. Такі взаємозв'язки є важливим елементом функціонування природних екосистем і забезпечують їхню стійкість до зовнішніх впливів.

Водночас у сучасних умовах популяції хижих ссавців зазнають значного антропогенного впливу. Основними негативними чинниками є вирубування

лісів, фрагментація природних середовищ існування, браконьєрство, скорочення кормової бази, розвиток транспортної інфраструктури та зміни клімату. Значний вплив на поведінку і поширення хижаків мають також військові дії та зростання рекреаційного навантаження на ліси. У результаті цього відбуваються зміни чисельності окремих видів, порушення міграційних шляхів і погіршення умов існування тварин [2, 22].

Для ефективного збереження хижих ссавців важливе значення має проведення систематичного моніторингу їх популяцій, охорона місць існування та науково обґрунтоване регулювання чисельності окремих видів. Особливо актуальним є застосування сучасних методів обліку тварин, фотопасток, GPS-моніторингу та аналізу екологічного стану середовища. Раціональне ведення мисливського господарства та охорона природних екосистем сприятимуть підтриманню оптимальної чисельності хижих звірів і збереженню екологічної рівноваги в лісових екосистемах [5-7].

Отже, хижі ссавці відіграють надзвичайно важливу роль у функціонуванні лісових екосистем. Вони забезпечують регуляцію чисельності тварин, підтримують природний добір, сприяють збереженню біорізноманіття та стабільності природних комплексів. Збереження популяцій хижих звірів є необхідною умовою сталого функціонування лісових екосистем та ефективного ведення мисливського господарства [4, 32].

РОЗДІЛ II. ХАРАКТЕРИСТИКА НАДЛІСНИЦТВА, ПРИРОДНІ УМОВИ І МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Географічне розташування та природно-кліматичні умови

У грудні 2022 року державне підприємство «Білокоровицьке лісове господарство» було реорганізовано у філію «Білокоровицьке ЛГ» Державного спеціалізованого господарського підприємства «Ліси України» відповідно до наказу Державного агентства лісових ресурсів України №836 від 28.10.2022 р. Подальші організаційні зміни відбулися у 2024 році, коли внаслідок об'єднання з філією «Олевське ЛГ» було створено Білокоровицьке надлісництво Філії «Столичний лісовий офіс» ДП «Ліси України».

Білокоровицьке надлісництво є структурним підрозділом Філії «Столичний лісовий офіс» ДСГП «Ліси України». Підприємство розташоване за адресою: Житомирська область, Коростенський район, селище Нові Білокоровичі, вул. Зелена, 1.

Територія надлісництва знаходиться у північно-західній частині Житомирської області та охоплює землі Коростенського і Звягельського районів. Загальна площа лісового фонду становить 120887,4 га. Із цієї площі ліси, вкриті деревною рослинністю, займають 107760 га, що становить 89,1%, тоді як площа не вкритих лісом земель дорівнює 9299,7 га або 7,7%. Загальна площа лісових земель у межах надлісництва складає 117059,7 га, тобто 96,8% усієї території.

Лісові масиви на території надлісництва розподілені нерівномірно. Найбільша концентрація лісів спостерігається у північній частині району. У межах території колишнього ДП «Олевський лісгосп» рівень лісистості становить 57,3%. На землях колишнього ДП «Білокоровицький лісгосп» цей показник в Олевському районі сягає 64,9%, у Ємільчинському – 41,9%, а в

Лугинському – 49,6%. Усі зазначені значення перевищують середній показник лісистості Житомирської області, який становить 33,6%.

До складу Білокоровицького надлісництва входять 14 лісництв (табл. 2.1.). Кожне лісництво поділяється на майстерські обходи, загальна кількість яких становить 134. У свою чергу, обходи включають 1199 кварталів, які складаються з 54052 таксаційних виділів.

Таблиця 2.1.

Структура Білокоровицького надлісництва

Найменування лісництв	Адміністративний район розташування	Площа, га
Білокоровицьке	Коростенський	8021,5
Замисловицьке	Коростенський	8573,6
Зубковицьке	Коростенський Звягельський	4042,4 4565,1
Жубровицьке	Коростенський	7277,8
Кам'янське	Коростенський	8061,7
Олевське	Коростенський	7396,1
Озерянське	Коростенський	7802,9
Покровське	Коростенський	7169,0
Поясківське	Коростенський	6988,7
Руднянське	Коростенський	15779,6
Радовельське	Коростенський	6751,8
Сновидовицьке	Коростенський	7883,5
Тепеницьке	Коростенський	5740,4
Хочинське	Коростенський	14833,3
Всього по надлісництву		120887,4

Під час проведення мисливсько-упорядних заходів у межах надлісництва було відведено 1616,2 га угідь, що становить близько 21% загальної площі. Це свідчить про належний рівень організації мисливського господарства та створення сприятливих умов для існування і відтворення мисливської фауни (табл. 2.2.).

Таблиця 2.2.

Відтворювальні ділянки в мисливських угіддях

№ обходу	Назва лісництва	Квартали (виділи)	Площа, га
1	Зубковицьке	1-38	604,2
2	Зубковицьке	39-44, 47-50, 52-57, 59-65, 67-83	1012,0
Разом			1616,2

Природно-кліматичні умови

Кліматичні умови на території надлісництва є помірно-континентальними. Для регіону характерні відносно м'яка зима та вологе літо. Середньорічна температура повітря коливається в межах +6...+10 °С. Завдяки значній лісистості території спостерігається підвищена вологість повітря, яка може досягати 85%. Середньорічна кількість атмосферних опадів становить 500–600 мм, з яких найбільша частина припадає на літній період. Висота снігового покриву останніми роками переважно не перевищує 25 см.

На території надлісництва переважають західні, північно-західні та північні вітри, які забезпечують помірний характер клімату та рівномірний розподіл опадів. Це позитивно впливає на зволоження ґрунтів і розвиток лісової рослинності.

Зимовий період здебільшого характеризується нестійкою погодою, частими відлигами та періодичним таненням снігу. Суворі зими трапляються порівняно рідко. Такі погодні умови зумовлені впливом атлантичних циклонів, арктичних повітряних мас, а інколи – азійських циклонів. Середня температура січня становить близько -4...-5 °С, тоді як у літній період температура повітря може перевищувати +30 °С. Весна зазвичай розпочинається наприкінці березня, а літо наприкінці травня, однак до цього часу можливі часті заморозки як на поверхні ґрунту, так і в повітрі.

Загалом природно-кліматичні умови Білокоровицького надлісництва є сприятливими для існування багатьох видів мисливських тварин, зокрема дикого кабана, козулі європейської, лисиці рудої, вовка, зайця сірого, сірої куріпки та інших представників мисливської фауни.

Слід також зазначити, що частина території надлісництва зазнала радіоактивного забруднення, у зв'язку з чим у лісових масивах діє обмежений режим лісокористування. Розподіл радіонуклідів, зокрема ^{137}Cs , характеризується значною нерівномірністю. У місцях із підвищеним рівнем забруднення встановлено попереджувальні знаки про радіаційну небезпеку. Площа лісів, де господарська діяльність повністю заборонена, становить 57,8 га, а територія з обмеженим режимом використання – 129,8 га. Для кожного лісництва розроблено спеціальні карти та схеми радіоактивного забруднення території (рис. 2.1.-2.2.).

2.2. Методика досліджень

Для оцінювання сучасного стану популяцій мисливських тварин у господарствах щороку проводять облік їх чисельності, переважно в зимовий період. Такі дослідження дають змогу отримати достовірну інформацію про фактичну кількість окремих видів у межах мисливських угідь. Отримані дані мають важливе значення для організації та планування ведення мисливського господарства, зокрема щодо основних видів мисливської фауни та хижих звірів.

Облік чисельності хижаків (вовка, лисиці, куниці та інших видів) у надлісництві є складовою системи моніторингу мисливської фауни. Його проведення спрямоване на оцінку стану популяцій, визначення їх впливу на екосистеми, а також запобігання поширенню небезпечних захворювань, зокрема сказу. Облікові роботи виконуються працівниками єгерської служби та лісовпорядниками із застосуванням затверджених методик [4, 5, 21, 33].

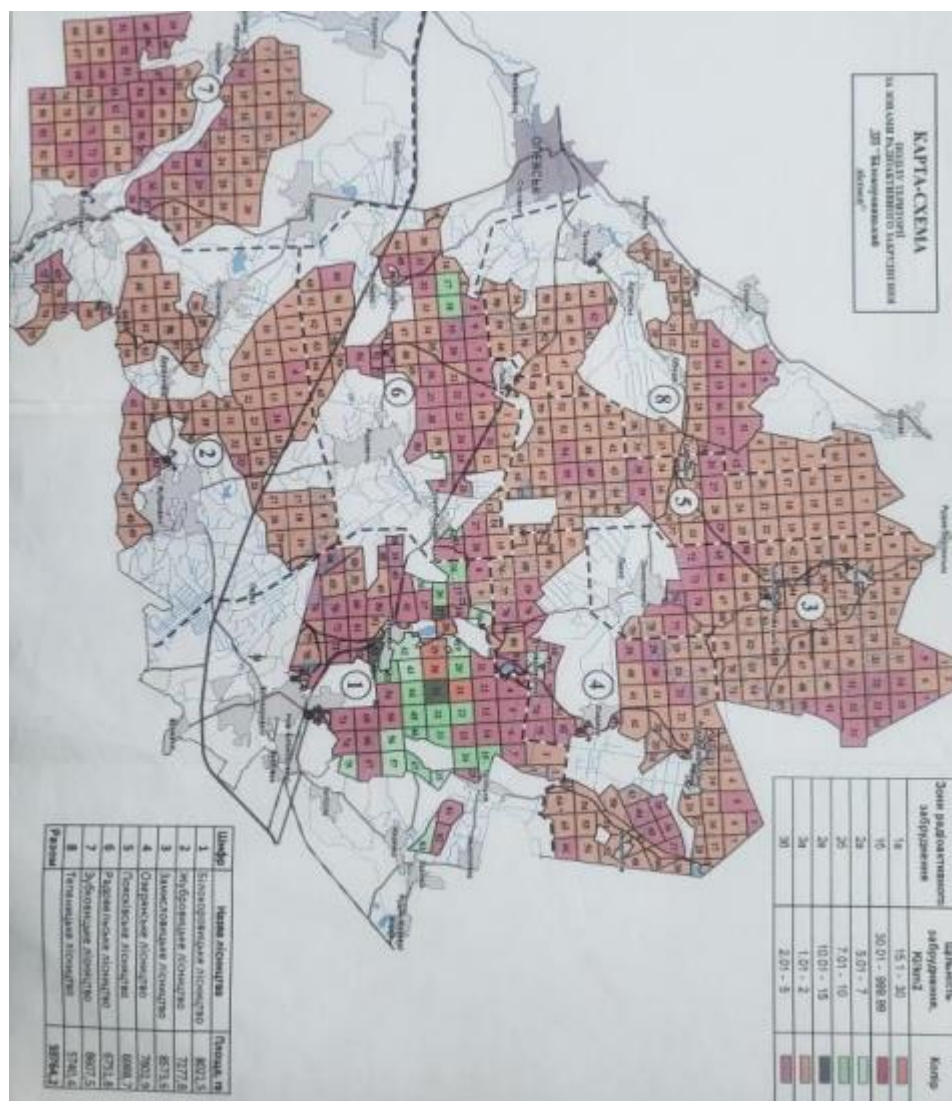

Рис. 2.1. ДП «Білокорівський ЛГ» у складі Білокорівського надлісництва

Одним із найбільш поширених способів є маршрутний зимовий облік, під час якого враховують свіжі сліди тварин, що перетинають заздалегідь визначені маршрути на певній території. Крім того, чисельність тварин визначають шляхом стаціонарних спостережень у денний та вечірній час у місцях годівлі, на переходах і в районах відпочинку звірів.

Також застосовується абсолютний (окомірний) метод обліку, який передбачає суцільний підрахунок особин у межах мисливських угідь або під час колективних обходів єгерської служби.

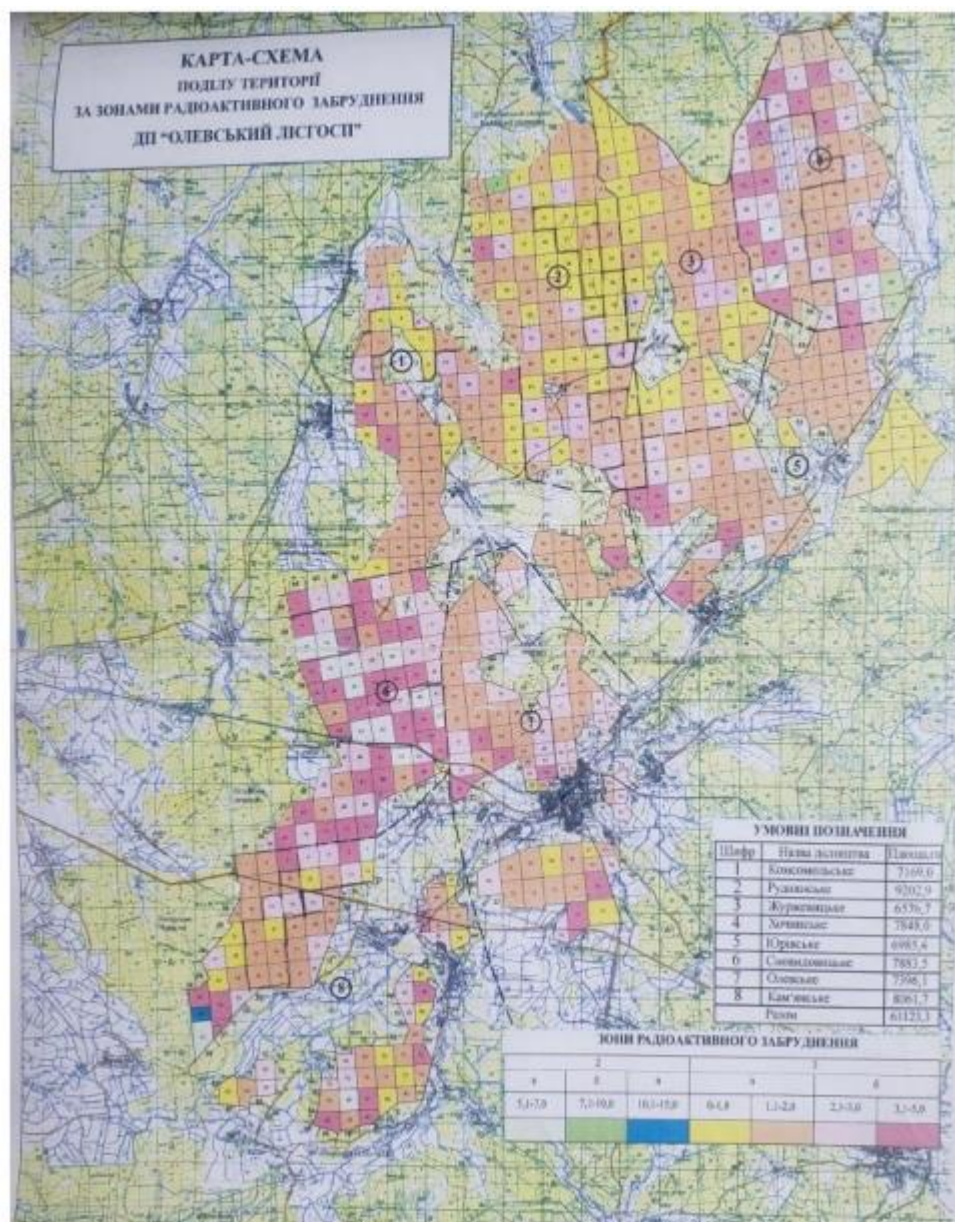

Рис. 2.2. ДП «Олевський ЛГ» у складі Білокоровицького надлісництва

Для підвищення точності досліджень використовують сучасні технічні засоби, зокрема фотопастки, тепловізори та аудіофіксацію звуків, наприклад виття вовків, що дозволяє здійснювати моніторинг тварин у нічний період.

Додатково проводять облік хижаків на підгодівельних майданчиках, де фіксують тварин, які відвідують місця підгодівлі копитних або спеціально облаштовані принади.

РОЗДІЛ III. СУЧАСНИЙ СТАН ПОПУЛЯЦІЇ ХИЖИХ ЗВІРІВ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ЇХ ЧИСЕЛЬНОСТІ У БІЛОКОРОВИЦЬКОМУ НАДЛІСНИЦТВІ

3.1. Видовий склад хижих звірів надлісництва

Хижі види відіграють важливу роль у підтриманні екологічної рівноваги, зокрема регулюють чисельність дрібних гризунів. Водночас їх надмірна чисельність може негативно впливати на об'єкти мисливського господарства, спричиняючи втрати молодняка зайця-русака та інших видів мисливської фауни [12, 16].

Серед хижих ссавців найбільш поширеним видом є лисиця звичайна, яка характеризується високою здатністю адаптуватися до антропогенних умов і часто трапляється не лише у лісових масивах, а й поблизу населених пунктів [14].

Протягом останніх років на території Білокоровицького надлісництва поширені вовк, єнотовидний собака та рись європейська [8]. У лісових угіддях також мешкають представники родини кунових, серед яких куниця лісова, тхір лісовий, ласка та горностай (табл. 3.1).

Заборона регулювання чисельності хижих ссавців у надлісництві спричинила збільшення їхніх популяцій. Аналіз даних таблиці свідчить про загальну тенденцію до зростання чисельності більшості хижих тварин упродовж 2023–2025 років. Найбільш поширеним видом є лисиця звичайна, чисельність якої збільшилася з 22 особин у 2023 році до 44 особин у 2025 році, тобто зросла вдвічі. Зокрема, у 2024 році кількість особин цього виду збільшилася на 37,2 % порівняно з 2023 роком. У 2025 році приріст популяції продовжився і становив 20,5 % відносно показників попереднього року.

Аналогічна тенденція спостерігається і для інших хижих видів тварин, зокрема вовка, рисі та єнотовидного собаки, чисельність яких також поступово

зростає (рис.3.1.). Чисельність вовка за досліджуваний період також суттєво зросла з 4 до 16 особин. Кількість рисі європейської була найменшою серед досліджуваних видів. У 2023 році зареєстровано 2 особини, а у 2024–2025 роках їх чисельність становить – 4 особини.

Таблиця 3.1.

Динаміка чисельності хижих звірів у Білокоровицькому надлісництві

Роки	Вид тварин			
	Лисиця звичайна	Вовк	Рись європейська	Єнотовидна собака
2023	22	4	2	20
2024	35	8	4	32
2025	44	16	4	36

Популяція єнотовидного собаки також має динаміку до зростання. Так, у 2024 році зареєстровано на 37,5 % особин більше, ніж у 2023 році, а у 2025 році їх кількість зросла 11 %. Загалом за три роки чисельність цього виду зросла на 44,4 %.

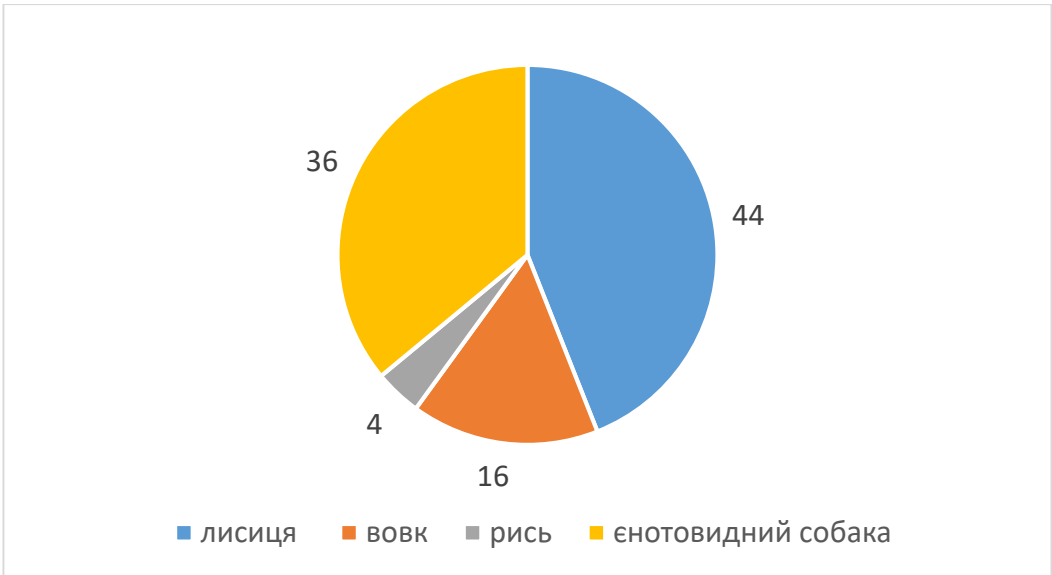

Рис. 3.1. Відсоткове співвідношення хижих звірів у надлісництві

В умовах воєнного стану однією з найбільш серйозних проблем для надлісництва стало обмеження заходів із регулювання чисельності хижих тварин у мисливських угіддях. Значне збільшення чисельності рудої лисиці спричиняє погіршення епізоотичної ситуації в Білокоровицькому надлісництві, пов'язаної з поширенням сказу серед представників дикої фауни. Це створює небезпеку як для диких і свійських тварин, так і для працівників егерської служби, які здійснюють охорону мисливських угідь.

За інформацією Житомирська обласна військова адміністрація, останнім часом почастишали звернення мешканців щодо появи вовків у межах населених пунктів. Також зафіксовано випадки нападів хижаків на свійських тварин, що створює загрозу не лише для господарств населення, а й для безпеки людей [13, 14].

Аналіз отриманих даних свідчить про збільшення кількості підтверджених випадків сказу серед хижих тварин у 2024 році порівняно з 2023 роком (табл. 3.2.). Найбільшу кількість випадків захворювання було зареєстровано серед лисиць – 22 (80,4 %), серед вовка – 3 випадки (6,5 %). Крім того, випадки сказу виявлено у куниці – 1 (2,2 %), борсука – 2 випадки (4,4 %) і єнотовидного собаки – 3 випадки (6,5 %) (рис. 3.2.).

Таблиця 3.2.

Випадки сказу у хижих тварин у Білокоровицькому надлісництві на території Коростенського району

Роки	Хижі тварини				
	Вовк	Лисиця	Єнотовидний собака	Борсук	Куниця
2023	-	11	1	1	1
2024	3	22	2	-	-
2025	-	14	-	1	-
Разом	3	37	3	2	1

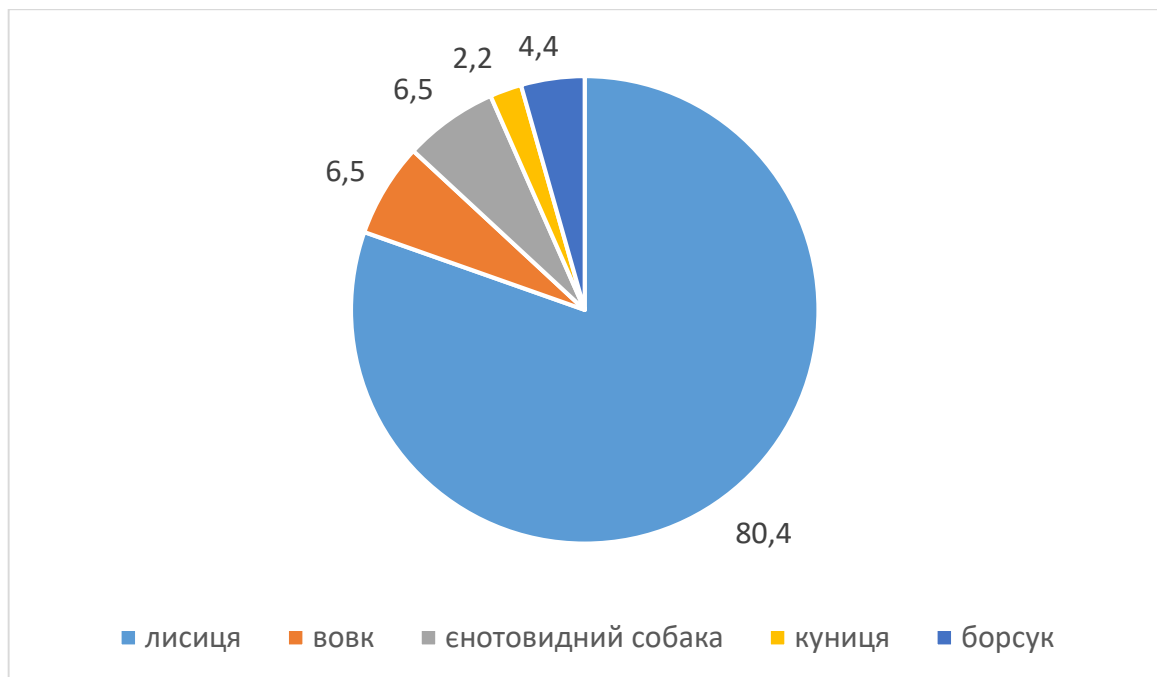

Рис. 3.2. Динаміка випадки сказу серед хижих тварин у надлісництві

3.2. Біотехнічні та організаційні заходи регулювання чисельності хижих тварин

В умовах воєнного стану важливе значення для збереження та відновлення чисельності мисливської фауни мають біотехнічні заходи, які сприяють підтриманню як місцевих популяцій диких тварин, так і особин, що мігрують унаслідок бойових дій. Раціональна організація та своєчасне проведення комплексних біотехнічних заходів забезпечують поліпшення умов існування тварин, підвищують їх захищеність від інфекційних захворювань завдяки ветеринарно-санітарним заходам, а також передбачають контроль і регулювання чисельності хижаків відповідно до встановлених лімітів.

З метою підвищення рівня захисту мисливської фауни доцільно облаштовувати спеціальні вольєри, оснащені високими огорожами та конструкціями, що унеможливають підкопування. Для охорони молодняка

мисливських тварин також може використовуватися система електричних огорож (електропастухів).

У природних умовах важливим заходом є створення та збереження природних сховищ у густих чагарниках і захисних насадженнях, які забезпечують ратичним тваринам можливість уникати нападів хижаків.

Ефективне управління популяціями мисливських і хижих тварин потребує оптимізації кормової бази. Забезпечення достатньої кількості кормових ресурсів сприяє зниженню міжвидової конкуренції та підтриманню екологічної рівноваги в угіддях.

У мисливських господарствах для підгодівлі ратичних тварин облаштовують кормові майданчики, що сприяє концентрації тварин у визначених місцях і частково зменшує ймовірність проникнення хижаків до господарських зон (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Підгодівля ратичних тварин на кормових майданчиках

Заходи біобезпеки в надлісництві. Захворювання диких тварин є серйозною проблемою, що потребує постійного контролю з боку єгерської служби та мисливствознавців у надлісництві. Фахівці зобов'язані здійснювати

профілактичні й санітарні заходи, спрямовані на недопущення поширення інфекційних хвороб і ліквідацію наслідків епізоотій.

За результатами обліку чисельності диких тварин на території Білорічицького надлісництва встановлено наявність хижих м'ясоїдних видів, зокрема лисиці та вовка (табл. 3.1.). Через заборону регулювання чисельності хижаків їх популяція продовжує збільшуватися, що підвищує ризик поширення сказу серед мисливської фауни [9, 19, 39].

З метою профілактики цього захворювання у весняний та осінній періоди проводять пероральну вакцинацію хижаків - лисиці рудої, вовка та єнотовидного собаки. Імунізація здійснюється шляхом розкладання спеціальних принад із вакциною. У зв'язку з воєнним станом розповсюдження вакцин проводять наземним способом вручну. Принади розміщують на узліссях, поблизу водойм, уздовж доріг і на сільськогосподарських угіддях через кожні 200 м під пронумерованими деревами, що дає змогу контролювати кількість спожитих доз вакцини (рис. 3.4).

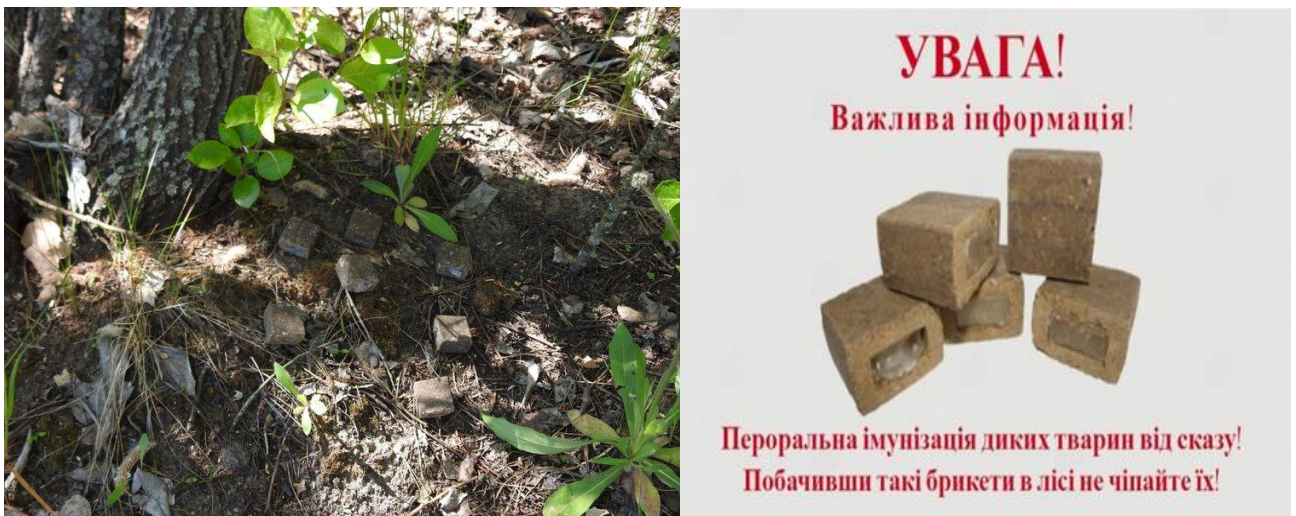

Рис. 3.4. Приманка з вакциною від сказу у брикетах

Вакцинні принади виготовляють у формі брикетів із запахом м'ясо-кісткового борошна, всередині яких міститься капсула з вакциною [10, 24, 35]. Такий метод імунізації сприяє формуванню стійкого імунітету у молодих тварин,

запобігає поширенню вірусу через слину та є безпечним для інших представників фауни. Важливою умовою ефективності вакцинації є охоплення всієї території мисливських угідь з урахуванням місць постійного перебування хижаків [10]. До проведення цих заходів залучають користувачів мисливських угідь, представників Держпродспоживслужби та працівників лісомисливських господарств.

Воєнні дії негативно вплинули на систему ветеринарно-профілактичних заходів, зокрема спричинили порушення планової вакцинації тварин, ускладнили моніторинг чисельності диких хижаків та призвели до тимчасового припинення або суттєвого обмеження проведення профілактичних робіт, серед яких важливе місце займає оральна вакцинація диких м'ясоїдних тварин.

Регулювання чисельності хижих тварин. Для мінімізації ризику поширення сказу в Білорівницькому надлісництві було запропоновано посилення експлуатаційних заходів, що передбачає контроль чисельності хижаків шляхом вилучення надлишкових особин з лісових масивів Білорівницького надлісництва (рис. 3.5).

Рис. 3.5. Селекційний відстріл вовка

Регулювання чисельності хижих тварин у Білокоровицькому надлісництві розглядається як винятковий захід управління популяціями, який застосовується у випадках надмірного збільшення їх кількості. Така необхідність зумовлена тим, що окремі види хижаків можуть виступати резервуаром і переносниками інфекційних захворювань, небезпечних як для диких та свійських тварин, так і для людини.

ВИСНОВКИ

1. Природні умови Білокоровицького надлісництва характеризуються наявністю хвойних і мішаних лісів, заболочених територій, річок та струмків, які створюють сприятливе середовище для існування багатьох видів хижих тварин. Найчисельнішим представником цієї групи є лисиця звичайна. Крім неї, у межах надлісництва мешкають вовк, єнотовидний собака, рись, лісова куниця та лісовий тхір.

2. Значна кількість хижих тварин у надлісництві може негативно впливати на стан популяцій інших видів фауни та ускладнювати ведення мисливського господарства. Насамперед це проявляється у скороченні чисельності копитних тварин, зокрема козулі, а також зайцеподібних і дрібної пернатої дичини, особливо під час періоду розмноження та вирощування молодняка.

3. Заборона регулювання чисельності хижих ссавців у надлісництві призвела до зростання їхніх популяцій. Чисельність лисиці має стійку тенденцію до збільшення: у 2024 році вона зросла на 37,2 % порівняно з 2023 роком, а у 2025 році – ще на 20,5 % відносно попереднього року.

4. Зростання популяцій хижаків у надлісництві підвищує ризик поширення небезпечних інфекційних захворювань (сказу), переносниками якого є багато видів хижих тварин. Ситуація ускладнюється наслідками воєнних дій, через які проведення вакцинації та інших профілактичних заходів було частково або повністю порушене.

5. Основним резервуаром і поширювачем сказу серед хижих тварин є лисиця. За результатами спостережень упродовж 2023–2025 років на її частку припадало 80,4 % усіх зареєстрованих випадків захворювання. Частка вовка та єнотовидного собаки становила по 6,5 %, борсука – 4,4 %, а куниці – 2,2 %.

6. Для профілактики сказу на території надлісництва двічі на рік здійснюється пероральна вакцинація хижаків. Імунізація проводиться шляхом

розповсюдження спеціальних принад, що містять вакцину проти сказу, і спрямована насамперед на лисицю, вовка та єнотовидного собаку.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Для підвищення рівня захисту мисливської фауни доцільно облаштовувати спеціальні вольєри, оснащені високими огорожами та конструкціями, що унеможливляють підкопування. Для охорони молодняка мисливських тварин також може використовуватися систему електричних огорож (електропастухів).

2. У природних умовах важливим заходом є створення та збереження природних сховищ у густих чагарниках і захисних насадженнях, які забезпечують ратичним тваринам можливість уникати нападів хижаків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімов І.А. Червона книга України. Тваринний світ. Київ: Глобалконсалтинг. 2009.
2. Бездітко Л., Маюр Ю., Лозниця А., Гарбарчук Ю. Оцінка впливу воєнних дій на популяції диких тварин.
3. Бездітко Л., Боровський І., Дячок В., Хромець Є. Сучасні тенденції зміни чисельності мисливської фауни в Україні та їх вплив на екосистеми.
4. Бездітко Л. Особливості регулювання чисельності хижих тварин у мисливських угіддях.
5. Бондаренко В. Д. Облік диких тварин (практичні рекомендації) / В. Д. Бондаренко, І. В. Делеган, І. П. Соловій, Львів: Вільна Україна, 1989. 66 с.
6. Волох А.М. Проблеми управління ресурсами мисливських тварин в Україні. Збірник матеріалів II-го Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю. Мелітополь. 2009. Доступ через http://eco.com.ua/sites/eco.com.ua/files/lib1/konf/2vze/zb_m/0057_zb_m_2VZE.
7. Волох А.М. Визначення віку мисливських звірів: науково-методичний посібник. Одеса: Олді-Плюс. 2022.
8. Гарбарчук Ю.М. Хижі звірі Білокоровицького надлісництва та регулювання їх чисельності. *Наукові читання - 2026* : матеріали наук.-практ. конф. науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів НІІ Екології та лісу (01 травня 2026 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2026. С. 96-97.
9. Голік М., Недосеков В., Карловська К., Полупан І. Характеристика епізоотичної ситуації зі сказу в Україні. *Тваринництво України*. 2015. (9), 26-31.
10. Дзюба Я.М. Ефективність кампаній по пероральній імунізації диких м'ясоїдних проти сказу в Україні за період 2007–2019 рр. *Ветеринарна біотехнологія*, № 38, 2021. С. 47-61.

11. Довганич Я.О., Довганич В.Я. Великі хижі ссавці в Карпатському біосферному заповіднику. *Природа Карпат: Науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника* та Інституту екології Карпат НАН України. 2023. №1 (8). С. 65-72.
12. Домніч В.І., Делеган І.В., Вязовська А.Г., Домніч А.В. Динаміка зміни чисельності лисиці та зайця в системі «хижак-жертва». *Науковий вісник Ужгородського університету*, 2011. (30), 64–81.
13. Євдокимов Б.В. Зоонози в умовах війни: сказ як небезпечна інфекція для людей та тварин. Сучасні проблеми біобезпеки та біозахисту: збірник матеріалів V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (24-25 квітня 2025 року). Полтава: ПДАУ, 2025. С. 9-12.
14. Жила С. Вовк, дикі копитні та велика рогата худоба на півночі Житомирщини: вибірковість хижацтва. *Праці Теріологічної школи*, 2006. (8), 160–164.
15. Загороднюк І. Контрольний список теріофауни України. Ссавці України під охороною Бернської конвенції. *Праці Теріологічної школи*. 1999. (2), 202-210.
16. Загороднюк І., Дикий І. Мисливська теріофауна України: видовий склад і вернакулярні назви. *Вісник Львівського університету*. 2012. (58), 21-44.
17. Закон України «Про мисливське господарство та полювання». 2020. Доступ через <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#Text>
18. Закон України «Про природно-заповідний фонд України», №2456-ХІІ. 1992. Доступ через <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
19. Коробченко М. Динаміка появи lyssavirus у містах: антропогенна трансмісія з природних вогнищ. Сучасні екологічні проблеми та молодь : матеріали Міжвуз. Конф. (21–22 листопада 2006 р.) Запоріжжя: Видавництво ЗДІА. Частина 4, 2006. С. 72–75.

20. Киселюк О.І. Стан популяції вовка (*Canis lupus*) в Карпатському національному природному парку. *Vestnik zoologii*, 2001. 35 (4), 97-101.
21. Корнєєв О.П. Визначник звірів УРСР. Київ: Рад. школа. 1953.
22. Кількість мисливських тварин на Житомирщині значно зросла – чому користувачі угідь занепокоєні. Журнал Житомира. 2024. URL: <https://zhzh.com.ua/oblast/kilkist-mislivskih-tvarin-na-zhitomirshchini-znachno-zroslo-chomu-koristuvachi-ugid-zanepokoni.html>.
23. Луцзяк М.М., Делеган І.В., Гунчак, М.С. Лис звичайний (*Vulpes vulpes* L., 1758) в Карпатах. Науковий вісник НЛТУ України, 2006. 16 (5), 38–41.
24. Ліщенко І.М. Профілактика та ліквідація сказу на принципах концепції «Єдиного Здоров'я». Актуальні проблеми ветеринарної медицини : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. магістрантів і молодих дослідників «Наукові пошуки молоді у ХХІ столітті» (16 листопада 2023 р.). Біла Церква, 2023. С.108-110.
25. Марців М. Трофічні зв'язки синантропних видів хижих ссавців на території Львівської області // Біологія від молекули до біосфери: тези доповідей XIII Міжнар. наук. конф. молодих науковців (28-30 листопада 2018 р.). Харків, 2018. С. 161-163.
26. Марців М. Живлення лиса *Vulpes vulpes* Linnaeus, 1758 на території Заходу України // Тези доповідей Конференції молодих дослідників-зоологів (13-14 листопада 2019 р.), Київ, 2019. С. 16.
27. Марців М., Дикий І. Живлення лисиці *Vulpes vulpes* Linnaeus, 1758 на території Заходу України. Конференція молодих дослідників-зоологів. Київ. 2019.
28. Марців М. В., Дикий І. В. Зимовий раціон лиса звичайного (*Vulpes vulpes*) на території Львівської області // Молодь і поступ біології: зб. тез доповідей XVI Міжнар. наук. конф. студентів і аспірантів Львівського

національного університету ім. І.Франка (27-29 квітня 2020 р.), Львів, 2020. С. 117.

29. Марців М., Дикий І. 2021. Про шкідливі види (на прикладі хижих ссавців). Молодь і поступ біології: збірник тез доповідей XVII Міжнародної наукової конференції студентів і аспірантів (19-21 квітня 2021 р.). Львів : ТОВ «Ромус-поліграф», 2021. С. 155-157.

30. Марців М., Дикий І., Шельвінський В. 2021. Реєстрації ссавців в західних областях України. Матеріали до Атласу ссавців України. Серія: «Conservation Biology in Ukraine», 20:148.

31. Мисливське господарство – сучасний стан, ризики та виклики. Всеукраїнська Асоціація Мисливців та Користувачів Мисливських Угідь. 2024. URL: https://www.uahhg.org.ua/mislivske-gospodarstvo-suchasnij-stan-riziki-ta-vikliki/?utm_source=chatgpt.com

32. На Житомирщині розпочнуть відстріл хижих та шкідливих тварин через зростання їх популяції у природі. 2026. URL: https://varta1.com.ua/news/na-zhitomirshchini-rozpochnut-vidstril-hizhih-ta-shkidlivih-tvarin-cherez-zrostannya-yih-populyaciyi-u-prirodi_374249.html

33. Настанова з упорядкування мисливських угідь. Київ : Урожай, 2002. 113 с.

34. Пероцька Л.В., Сергеева К., Післарь М., Макаренко С. Роль лисиці в епізоотичному процесі сказу в болградському районі одеської області. Аграрний вісник Причорномор'я. Ветеринарні науки. Вип. 91, 2018. С. 82-86.

35. Пантелєєнко О.В., Савченко М.О., Шевченко М.В., Царенко Т.М. Обізнаність населення про сказ у контексті міждисциплінарного підходу «Єдине здоров'я». Від діагностики до лікування: нові горизонти: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. лікарів вет. мед. та здобувачів вищої (3-14 груд. 2024 р.) Дніпровський ДАЕУ. Дніпро : ДДАЕУ, 2024. С.159-160.

36. Роман Є.Г. Хижі ссавці: стан популяцій та стратегія охорони. Проблеми розбудови національної екомережі України. Київ: Державне агентство з екології та природних ресурсів України. 2018.
37. Сагайдак А., Шквиря М. Роль вовка в мисливському господарстві Українського Полісся. Вісник Львівського університету. Серія біологічна. 2002, (30), 90-92.
38. Сайт природно-заповідного фонду України. Доступ через <http://pzf.menr.gov.ua>
39. Симашкін К.В. Проблеми хижих тварин у мисливських господарствах. Проблеми виробництва і переробки продовольчої сировини та якість і безпечність харчових продуктів : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф. (5-6 червня 2025 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2025. С.134-135.
40. Шквиря М., Колесніков М. Особливості поширення та поведінки вовка в Україні. Вісник зоології. 2008. 42 (2), 143-152.

ДОДАТКИ